

Przegląd Europejski, ISSN: 1641-2478

vol. 2022, no. 2

Copyright © by Sylwia Głuch-Canha, Cezary Gołędzinowski, 2022

Creative Commons: Uznanie Autorstwa 3.0 Polska (CC BY 3.0 PL)

<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/>

SPRAWOZDANIE z międzynarodowej interdyscyplinarnej naukowo-praktycznej konferencji *Problemy współczesnej Europy i praktyczne rozwiązania*

Sylwia Głuch-Canha, *University of Warsaw (Warsaw, Poland)*

E-mail: s.gluch@student.uw.edu.pl

ORCID ID: 0000-0003-4857-0443

Cezary Gołędzinowski, *University of Warsaw (Warsaw, Poland)*

E-mail: cgoledzinowski@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-9366-1638

Abstrakt

W dniu 28 maja 2022 roku odbyła się międzynarodowa interdyscyplinarna naukowo-praktyczna konferencja pt. *Problemy współczesnej Europy i praktyczne rozwiązania*, która stanowiła podsumowanie projektu *Mosty współpracy naukowej*. Projekt zrealizowano w ramach działań poststypendialnych Programu im. Lane'a Kirklanda administrowanego przez Fundację *Liderzy Przemian* i finansowanego ze środków Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności. Konferencja została zorganizowana w formie *online* na Uniwersytecie Warszawskim we współpracy z kwartalnikiem naukowym *Przegląd Europejski* oraz *Team Europe* przy Przedstawicielstwie Komisji Europejskiej w Polsce. Główny cel projektu *Mosty współpracy naukowej* stanowił rozwój współpracy polskiego środowiska akademickiego z krajami Europy Środkowo-Wschodniej i Kaukazu. Uczestnicy konferencji mogli uczestniczyć w panelach polsko- lub anglojęzycznych. Niniejsze sprawozdanie przedstawia najważniejsze momenty konferencji.

Słowa kluczowe: Europa Środkowo-Wschodnia, Unia Europejska, współpraca naukowa

Report on the international scientific and practical conference *Problems of modern Europe and practical solutions*

Abstract

On 28 May 2022, an international interdisciplinary scientific and practical conference *Problems of modern Europe and practical solutions* was held, which summarised the project *Bridges of scientific cooperation*. This project was implemented as a part of the post-scholarship activities of the *Lane Kirkland Scholarship Program* administered by Leaders of Change Foundation and financed by Polish-American Freedom Foundation. The conference was organised online at the University of Warsaw in cooperation with the scientific quarterly *Przegląd Europejski* and *Team Europe* at the Representation of the European Commission in Poland. The main goal of the project *Bridges of scientific cooperation* was the development of cooperation between the Polish academic community and the countries of Central-Eastern Europe and Caucasus. Conference participants could take part in Polish-language or English-language thematic panels. This report presents the detailed information about this conference.

Keywords: Central and Eastern Europe, European Union, scientific cooperation

W skład Komitetu Naukowego konferencji weszły: dr hab. Marta Witkowska – Przewodnicząca (Uniwersytet Warszawski, *Team Europe*, Polska), dr hab. Marta Jas-Koziańkiewicz (Uniwersytet Warszawski), prof. Jaroslav Dvorak (Klaipeda University, Litwa), prof. Alessandro Vitale (University of Milan, Włochy), dr Labinot Hajdari (Universum College, Kosowo), dr Sadmir Karović (University of Travnik, Bosnia i Hercegovina), oraz absolwenci *Programu Stypendialnego im. Lane'a Kirklanda* z różnych roczników: prof. Inna Khovrak (State Tax University, Ukraina), prof. Nataliia Vynnychenko (Sumy State University, Ukraina), doc. Nadiya Dubrovina (Bratislava University of Economics and Management, Słowacja), doc. Olena Hrybiuk (National Academy of Educational Sciences of Ukraine), dr Juraj Marusiak (Słowacka Akademia Nauk), dr Meiram Sarybayev (Satbayev University, Kazachstan).

Nad organizacją wydarzenia czuwał Komitet Organizacyjny w składzie: dr Elena Kucheryavaya – Przewodnicząca (Uniwersytet Warszawski, absolwentka Programu Kirklanda, kierownik projektu *Mosty współpracy naukowej*), dr hab. Wojciech Lewandowski (Uniwersytet Warszawski), dr Aleksander Olech (Baltic Defence College, Tartu, Estonia), mgr Sylwia Głuch-Canha (Uniwersytet Warszawski), mgr Alenka Antloga (członkini Academy of European Law, Słowenia) oraz absolwenci Programu Kirklanda: dr Ksenia Alpern (*Bilingua Toastmasters Warszawa*, Polska), dr Iryna Kostetska (National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine), mgr Harutyun Voskanyan (Uniwersytet Warszawski).

W konferencji jako prelegenci uczestniczyli absolwenci Programu Kirklanda, recenzenci, redaktorzy i autorzy współpracujący z *Przeglądem Europejskim*, a także osoby zainteresowane rozwojem międzynarodowej współpracy naukowej z polskich i zagranicznych ośrodków naukowych, takich jak: Uniwersytet Warszawski, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Uniwersytet Łódzki, Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Akademia Wojsk Lądowych im. Generała Tadeusza Kościuszki we Wrocławiu, Uniwersytet Wrocławski, Niemiecki

Instytut Historyczny w Warszawie, Staropolska Akademia Nauk Stosowanych w Kielcach, Uniwersytet Opolski, Uniwersytet Rzeszowski, Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa w Poznaniu, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, International Scientific and Technical University, Institute of Information Technologies and Learning Tools of NAESU w Kijowie, Ukraińska Akademia Drukarstwa we Lwowie, Politechnika Lwowska, Instytut Gospodarki i Prognoz Narodowej Akademii Nauk Ukrainy w Kijowie, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine w Kijowie, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University w Iwano-Frankowsku, Lesya Ukrainka Volyn National University w Łucku, National Institute for Strategic Studies w Kijowie, Dnipro University of Technology, Kijowski Uniwersytet Narodowy im. Tarasa Szewczenki, Tyraspolski Uniwersytet Państwowy w Kiszyniowie, Uniwersytet Klajpedzki na Litwie, Universum College w Kosowie, Democracy for Development Institute (Prisztina, Kosowo), Uniwersytet Poczdamski w Niemczech, Hasselt University w Belgii, Miskolc University (Węgry), Bratislava University of Economics and Management (Słowacja).

Uroczystego otwarcia konferencji dokonała Przewodnicząca Komitetu Organizacyjnego konferencji, sekretarz naukowy Redakcji czasopisma *Przegląd Europejski*, absolwentka Programu Kirklanda dr Elena Kucheryavaya, która przedstawiła wyniki projektu *Mosty współpracy naukowej* oraz przywitała wszystkich uczestników, prelegentów, organizatorów oraz absolwentów Programu Kirklanda. Wyraziła również nadzieję na pogłębienie współpracy między uczestnikami Programu a Redakcją czasopisma *Przegląd Europejski*.

Następnie głos zabrała dr hab. Marta Witkowska (Redaktor Naczelna *Przeglądu Europejskiego* i ekspertka *Team Europe*), powitała gości i wyraziła ogromną wdzięczność za współpracę, jednocześnie zachęcając wszystkich do lektury artykułów powstałych w ramach projektu *Mosty współpracy naukowej*, opublikowanych w numerze 1/2022 *Przeglądu Europejskiego*. Podkreśliła istotę żywej dyskusji podczas spotkań konferencyjnych oraz zapewniła o wsparciu ze strony *Team Europe* dla naukowców prowadzących badania.

Ważnym wystąpieniem oficjalnej części konferencji były słowa p. Agaty Wierzbowskiej-Miazgi (Prezes Zarządu Fundacji *Liderzy Przemian*), która wyraziła nadzieję na pogłębienie współpracy naukowej w Europie. Opowiedziała też o Programie Kirklanda, skierowanym do osób z wyższym wykształceniem z krajów Europy Wschodniej i Kaukazu, które chciałyby przyjechać do Polski w celu wymiany doświadczeń w ramach ich zainteresowań badawczych.

Ponieważ konferencja odbywała się w dwóch równoległych sesjach – polskojęzycznej i angielskojęzycznej, jednocześnie rozpoczęła się część oficjalna w języku angielskim, gdzie uczestników przywitani członkowie Kolegium Redakcyjnego *Przeglądu Europejskiego* – prof. Inna Khovrak z Ukrainy i mgr Alenka Antloga ze Słowenii, a także p. Agata Wierzbowska-Miazga z Fundacji *Liderzy Przemian* oraz dr Ksenia Alpern – prezes organizacji *Bilingua Toastmasters Warsaw* i absolwentka Programu Kirklanda, będąca członkini Komitetu Organizacyjnego i prowadzącą anglojęzycznej części konferencji.

Panele polskojęzyczne

W polskojęzycznej części konferencji obrady przebiegały w czterech następujących po sobie częściach. Moderatorem pierwszego panelu tematycznego pt. *Problemy społeczeństw europejskich i ich praktyczne rozwiązania* była dr Elena Kucheryavaya, która rozpoczęła panel swoim wystąpieniem. Jej referat pt. *Rola dyplomacji obywatelskiej w stosunkach międzynarodowych* przybliżył słuchaczom koncepcję tej formy dyplomacji publicznej, która nie musi oznaczać bezpośrednich negocjacji, ale może przybrać formę współpracy naukowej, kulturowej lub sportowej. Autorka zaprezentowała również wnioski z badań prowadzonych w latach 2000–2020 w Europie Środkowo-Wschodniej, wskazując, że „mimo skomplikowanych stosunków politycznych, wspólne inicjatywy organizacji pozarządowych mogą znacznie wpływać na rozwój i intensywność współpracy między krajami” (zob. m.in. publikacje: Kucheryavaya 2017a, b; 2018).

Następnie głos zabrała lic. Agata Czekąta z Akademii Wojsk Lądowych im. Generała Tadeusza Kościuszki we Wrocławiu, która zaprezentowała referat pt. *Prawna ochrona języków regionalnych i mniejszościowych w ramach Rady Europy*. Prelegentka przedstawiła i szczegółowo omówiła *Europejską kartę języków regionalnych i mniejszościowych*, która została zatwierdzona w 1992 roku w ramach Rady Europy w celu ochrony i promocji języków regionalnych oraz języków mniejszości narodowych w Europie.

Tegoroczna absolwentka Programu Kirklanda dr Halyna Lystvak z Ukraińskiej Akademii Drukarstwa ze Lwowa jako kolejna zaprezentowała swój referat pt. *Ukraińska literatura jako biała plama na wydawniczej mapie Europy*. Prelegentka omówiła kluczowe zmiany na ukraińskim rynku wydawniczym w latach 2014, 2020 oraz 2021. Następnie zasugerowała ciekawe rozwiązania, które pozwolą ukraińskim autorom na dotarcie do szerszej, w tym zagranicznej publiczności: festiwale książek, inwestycje w e-booki oraz wzmożone prace tłumaczeniowe.

Wystąpienie doktorantek Svetlany Kucheriavej z Uniwersytetu Łódzkiego i Karoliny Koviazzino ze Szkoły Głównej Handlowej pt. *Znaczenie koncepcji Smart City w rozwoju europejskich miast* zostało przygotowane w celu promocji ich wspólnego artykułu opublikowanego w *Przeglądzie Europejskim* nr 1/2022. W prezentacji przedstawiono definicje *Smart City*, czyli miast, w których wprowadzono inteligentne zarządzanie, „a problemy publiczne rozwiązywane są z zastosowaniem technologii, w oparciu o wielostronne partnerstwo władz z mieszkańcami, przedsiębiorstwami i wszystkimi zainteresowanymi instytucjami” (Koviazzino, Kucheriavaia 2022: p. 14). Omówiono również teorie trzech generacji rozwoju *Smart City* oraz zwrócono uwagę na zasady, które europejskie miasta powinny uwzględniać, aby skutecznie tworzyć i wdrażać strategię rozwoju. Na koniec zachęcono uczestników konferencji do przeczytania całego artykułu opublikowanego na łamach *Przeglądu Europejskiego*, zatytułowanego: *Co znaczy bycie smart dla europejskiego miasta? Teoria trzech generacji rozwoju Smart City* (zob. Koviazzino, Kucheriavaia 2022). Tym wystąpieniem zakończono pierwszy polskojęzyczny panel konferencji.

Drugi panel tematyczny pt. *Problemy w obszarze edukacji w Europie i ich praktyczne rozwiązania* moderował dr Dymitry Kliabanau z Uniwersytetu Jagiellońskiego, będący

także absolwentem Programu Kirklanda. Niestety z powodów technicznych nie udało się połączyć z pierwszą prelegentką, również absolwentką Programu Kirklanda – doc. Oleną Hrybiuk z Kijowa, jednak jej badania zostały przedstawione w artykule zamieszczonym na łamach *Przeglądu Europejskiego*, zatytułowanym *Jakość jako strategia zarządzania szkołą i placówką oświatową* (zob. Hrybiuk 2022). Moderator zachęcił do zapoznania się z tym tekstem, a następnie przeszedł do kolejnego prelegenta. Był nim doc. Anatolii Kibysh z Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa w Poznaniu, który wygłosił referat pt. *Wiodące motywy uczenia się u studentów uczelni rolniczych*. Autor zwrócił uwagę, że wyższe wykształcenie jest nadal bardzo ważne w życiu młodego człowieka, choć nie zawsze definiuje jego przyszłość. Prelegent przedstawił swoje badania, których celem było określenie motywacji studentów (mogą to być motywacje edukacyjne, komunikacyjne, poznawcze, zawodowe, społeczne, motywacje prestiżu i twórczej samo-realizacji, albo unikania kary).

Następnie przejął głos moderator, dr Kliabanau, gdyż to on okazał się być kolejnym panelistą. Na wstępie swojego referatu pt. *Tradycje ludowe i folklor jako element edukacji na zajęciach języka obcego w Polsce* rozróżnił konwencjonalne i niekonwencjonalne narzędzia dydaktyczne. Podkreślił również, że materiał kulturoznawczy i folklor mają duże znaczenie nie tylko w budowaniu kompetencji językowych na zajęciach, ale i w rozwoju osobowości studenta. Dostarczają bowiem wiedzy o normach i kulturze, uczą tolerancji i empatii, pomagają w zwalczaniu stereotypów.

Moderatorem trzeciego panelu tematycznego pt. *Problemy w wymiarze gospodarczym i rozwojowym w Europie i ich praktyczne rozwiązania* był dr Grzegorz Gil z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, ekspert *Team Europe*, który zainspirował bardzo interesującą dyskusję naukową między uczestnikami konferencji. Pierwsza prelegentka, dr hab. Olena Snigova z Narodowej Akademii Nauk Ukrainy, zatytułowała swoje wystąpienie *Restrukturyzacja gospodarki obszarów z przewagą przemysłu węglowego: praktyczne zastosowanie doświadczeń UE na Ukrainie* i na wstępie przedstawiła priorytety i wyniki restrukturyzacji gospodarki w modelu „gospodarki usługowej” oraz w modelu „syntezy post-industrialnej”. Autorka wyczerpująco zaprezentowała również wnioski dot. tego, jakim doświadczeniem Unia Europejska może podzielić się z Ukrainą w zakresie transformacji gospodarki węglowej, uwzględniając dołączenie do Platformy Komisji Europejskiej „Regiony węglowe w fazie transformacji”.

Następną prelegentką była dr Iryna Kostetska z Ukrainy, absolwentka Programu Kirklanda odbywająca obecnie kolejny staż naukowy na UMCS w Lublinie, która wygłosiła referat pt. *Funkcjonowanie rolniczych grup producenckich dla zapewnienia rozwoju obszarów wiejskich w Ukrainie i w Polsce*. Wystąpienie zaczęło od analizy działalności rolniczej w Polsce i w Ukrainie, na podstawie której stwierdzono, że oba kraje są pod tym względem bardzo podobne. Momentem kluczowym referatu było przedstawienie *case study* (polski *Cydr Lubelski* i ukraiński *Malinowy Raj*), dzięki czemu autorka określiła, jakie korzyści mogą płynąć ze wspólnych międzynarodowych inicjatyw podejmowanych przez większą liczbę przedsiębiorców. Są to m.in.: stworzenie dodatkowych miejsc pracy oraz nowego produktu dla konsumentów. Warto także przeczytać artykuł

dr Kostetskiej pt. *Znaczenie funkcjonowania rolniczych grup producenckich w rozwoju obszarów wiejskich Ukrainy* opublikowany w numerze 1/2022 *Przeglądu Europejskiego* (zob. Kostetska 2022).

Ostatnim prelegentem tego panelu był dr hab. Valentin Constantinov z Kiszyniowa, również absolwent Programu Kirklanda, który wygłosił referat pt. *Mołdawia – ewolucja państwa na przestrzeni 30 lat niepodległości*. Swoje spostrzeżenie przedstawił na podstawie analizy trendów PKB tego państwa. Wskazano m.in. na powolny rozwój (z wykluczeniem niektórych lat). Prelegent zakończył swoje wystąpienie wnioskiem, że z uwagi na obecną niestabilną sytuację w regionie Europy Wschodniej przewiduje się duży wzrost inflacji oraz spadek PKB w tym roku. Podziękował również Polsce za jej wsparcie dla Ukrainy i Mołdawii.

Powyższe wystąpienia wywołały ożywioną dyskusję, która skupiła się na rozważaniach nad przyszłością rolniczą i przemysłową Ukrainy i Mołdawii.

Moderatorem ostatniego polskojęzycznego panelu tematycznego pt. *Problemy polityczne i bezpieczeństwo w Europie i ich praktyczne rozwiązania* była dr hab. Marta Witkowska, która rozpoczęła panel swoim wystąpieniem pt. *Aktualne wyzwania w stosunkach Niemiec i Francji jako motoru integracji europejskiej*. Na wstępie przypomniano o Traktacie Elizejskim¹ podpisanym 22 stycznia 1963 roku przez de Gaulle'a i Adenauera, a następnie zaprezentowano jego fragmenty, które wskazują na współpracę na wielu płaszczyznach. Badaczka przewiduje w najbliższym czasie zwiększoną aktywność tandemu Francji i Niemiec z uwagi na sytuację w Ukrainie. Dodatkowo w swoich wnioskach nazwała tę współpracę „laboratorium pomysłów” dla całej UE oraz podkreśliła, że istnieje ona nie tylko na papierze.

Następną prelegentką była dr Beata Jurkowicz z Niemieckiego Instytutu Historycznego w Warszawie, ekspertka *Team Europe*, która przedstawiła referat pt. *Polscy eurosceptycy w Parlamencie Europejskim od 2004 r. do chwili obecnej. Perspektywa gender*. Na wstępie wytłumaczono czym jest eurosceptycyzm, który dzieli się na *soft* i *hard*. Następnie przedstawiono dane wskazujące na to, że procentowy udział kobiet w życiu politycznym UE od 2004 roku cały czas rośnie, również w przypadku polskich polityków w Parlamencie Europejskim. W chwili obecnej jest na poziomie 35%. Na koniec autorka omówiła dane dotyczące postów i posłanek do Parlamentu Europejskiego z Polski w grupach politycznych.

Badaczka z UMCS dr Justyna Trubalska była kolejną panelistką i zaprezentowała referat pt. *Mechanizm wczesnego ostrzegania przed konfliktami w International Crisis Group*. Na wstępie przedstawiono charakterystykę organizacji pozarządowych (NGOs) funkcjonujących w sferze bezpieczeństwa międzynarodowego, a następnie – zakres i sposób działania organizacji *International Crisis Group*, która stanowiła *case study* wystąpienia. Kluczowym punktem referatu było omówienie przez autorkę rezultatów jej 5-letnich badań, z których wynika, że pomimo odpowiednio działającego mechanizmu wczesnego ostrzegania, bardzo często podmioty nie decydują się na żadną reakcję.

¹ Traktat Elizejski (zwany także Traktatem Przyjaźni) przewiduje regularne konsultacje w najważniejszych sprawach między szefami rządów, ministrami oraz wysokimi urzędnikami Niemiec i Francji.

Ostatnim prelegentem polskojęzycznej części konferencji był dr Grzegorz Zając ze Staropolskiej Akademii Nauk Stosowanych w Kielcach, który swoje wystąpienie zatytułował *Instytucjonalne i organizacyjne aspekty bezpieczeństwa w portach lotniczych Rzeczypospolitej Polskiej*. Na wstępie autor zapoznał słuchaczy z regulacjami międzynarodowymi, europejskimi i krajowymi dot. bezpieczeństwa i ochrony portów lotniczych. Analiza aspektów prawnych pozwoliła na przejście do instrumentów kontroli bezpieczeństwa i ochrony w portach lotniczych. Na zakończenie zwrócono uwagę, że porty lotnicze są jednym z ważniejszych obiektów, w których musi być zapewniony największy poziom bezpieczeństwa. W zaprezentowanych badaniach udowodniono, że w polskich portach lotniczych poziom bezpieczeństwa jest wysoki dzięki efektywnemu zarządzaniu systemem bezpieczeństwa i ochrony oraz wdrażaniu i utrzymaniu najwyższych standardów bezpieczeństwa ustalanych i rekomendowanych przez międzynarodowe organizacje lotnicze i instytucje działające w tym obszarze. Szerszą analizę na ten temat można znaleźć w artykule dra Zająca opublikowanym w obecnym numerze *Przeglądu Europejskiego* (zob. Zając 2022).

Na koniec tego intensywnego merytorycznego dnia dr hab. Marta Witkowska podsumowała panele polskojęzyczne i podziękowała uczestnikom, słuchaczom i prelegentom za ich obecność i otwartość na dyskusje naukowe i wymianę poglądów. Następnie głos zabrała Przewodnicząca Komitetu Organizacyjnego dr Elena Kucheryavaya, która zaprosiła wszystkich uczestników do dalszej współpracy i publikowania artykułów w *Przeglądzie Europejskim*. Uczestnicy anglojęzycznych paneli tematycznych, którzy jeszcze nie zgłosili swoich tekstów do naszego czasopisma, również zostali zaproszeni do współpracy.

Panele anglojęzyczne

W anglojęzycznej części konferencji obrady również przebiegały w czterech następujących po sobie panelach. Tematyką pierwszego z nich – *European societies' problems and practical solutions*, moderowanego przez dr Ksenię Alpern, dotyczyła problemów europejskich społeczeństw oraz poszukiwania praktycznych rozwiązań.

Pierwszy panel rozpoczął się od referatu pt. *ENGO's communication on reducing of Air Pollution: Case of Klaipeda Port City, Lithuania* prof. Jarostawa Dvoraka i doc. Valentyny Burksiene reprezentujących Uniwersytet w Kłajpedzie. Tematem ich wystąpienia była skuteczność metod komunikowania społecznego organizacji pozarządowych zajmujących się wyzwaniem ekologicznym, na przykładzie portu miejskiego w Kłajpedzie. Podczas badań autorzy dokonali analizy komunikatów najważniejszych organizacji pozarządowych zajmujących się problematyką ekologii po katastrofie w porcie Kłajpedy. W podsumowaniu prelegenci zgodnie wskazali, że organizacje pozarządowe powinny dążyć do stworzenia dualnego systemu kanałów informacyjnych (w tym mediów społecznościowych) do komunikowania się ze społeczeństwem. W procesie informowania powinny ustanowić sieć kontaktów ze wszystkimi zainteresowanymi stronami oraz poszukiwać skutecznych rozwiązań w komunikacji z przedstawicielami rządu i samorządu terytorialnego.

Drugie wystąpienie, zatytułowane *Social and political context of the role of NGOs in the development processes of Ukraine and Georgia*, przygotowane przez absolwentów Programu Kirklanda, badacze Arsena Yatsenko z Uniwersytetu Wrocławskiego, Irynę Tkeshelashvili z Uniwersytetu w Opolu oraz Ihora Huraka z Uniwersytetu w Iwano-Frankowsku – dotyczyło społeczno-politycznego znaczenia organizacji pozarządowych (NGOs) w rozwoju Ukrainy i Gruzji. Prelegenci wskazali na doniosłą rolę tych organizacji w funkcjonowaniu obu państw poprzez pryzmat ważnych zmian transformacyjnych. W podsumowaniu wskazali na powiązanie najważniejszych wydarzeń społeczno-politycznych w Ukrainie i w Gruzji (rewolucja godności w 2014 r., rewolucja róż w 2003 r.), które doprowadziły do bardzo intensywnych przemian społecznych. Jednym z przykładów tych przemian było powstawanie w sposób spontaniczny społeczności, które po jakimś czasie przekształciły się w działające regularnie NGOs. Organizacje pozarządowe stanowią wpływowy segment społeczeństwa ze względu na różnorodność dziedzin, którymi zajmują się oraz z uwagi na fakt, że przedstawiciele NGOs przechodzą do pracy w strukturach rządowych. Szersza analiza na ten temat została przedstawiona w artykule opublikowanym w numerze 1/2022 *Przeglądu Europejskiego* (zob. Yatsenko et al. 2022).

W kolejnym wystąpieniu prelegenci z Kosowa dr Labinot Hajdari i dr Judita Krasniqi poruszyli problemy nierówności płci, jakie pojawiły się w Kosowie na tle pandemii koronawirusa. Główną tezę ich wystąpienia zatytułowanego *The uncovering effect of COVID-19 on gender discrimination in Kosovo* było stwierdzenie na podstawie przeprowadzonych badań, że pandemia koronawirusa nie spowodowała, lecz stała się katalizatorem nierówności pomiędzy mężczyznami i kobietami na kosowskim rynku pracy. Pandemia koronawirusa ujawniła m.in. wzrost znaczenia w społeczeństwie kosowskim tradycyjnych stereotypów dotyczących ról społecznych pełnionych przez kobiety. Na podstawie dostępnych statystyk rynku pracy badacze wskazali, że 26% kobiet biorących udział w badaniu stwierdziło, iż podczas pandemii koronawirusa zostały skierowane na bezpłatny urlop. Przechodząc do konkluzji, badacze z Kosowa podkreślili, że pod względem społecznym pandemia ujawniła, iż w czasach kryzysu w tradycyjnych społeczeństwach kobiety zawsze muszą płacić najwyższą cenę oraz są najbardziej bezbronni (zob. szerzej: Krasniqi, Hajdari 2021).

Ostatnim prelegentem w tym panelu tematycznym był doktorant Uniwersytetu Warszawskiego Mateusz Gregorski z referatem pt. *Social challenges of professional activation of people with disabilities in selected European countries*. Najważniejszym celem wystąpienia było wskazanie wyzwań, z jakimi muszą zmagać się osoby niepełnosprawne na polskim rynku pracy. Na samym wstępie mgr Gregorski podkreślił, że rynek pracy w Polsce, podobnie jak w innych europejskich państwach, zmienia się praktycznie co roku. Coraz bardziej widocznym trendem jest zmiana profilu pracy – z pracy manualnej na rzecz pracy wymagającej posiadania wiedzy oraz kwalifikacji „cyfrowych”. W kolejnej części wystąpienia prelegent przeszedł do możliwości wykorzystywania w pracy i w życiu codziennym osób niepełnosprawnych bezzatogowych samolotów – dronów. Drony mogą stanowić doskonałe rozwiązanie wspierające osoby niepełnosprawne w ich codziennym życiu. W podsumowaniu mgr Grzegorski zaznaczył, że dopiero od niedawna

drony są dostępne do użycia w celach cywilnych, dlatego też budzą coraz większe zainteresowanie (zob. szerzej: Gregorski 2019).

Kolejny, drugi panel pt. *Development problems in Europe and practical solutions* moderował doc. Andrey Kinyakin z Uniwersytetu Poczdamskiego. Tematyka panelu dotyczyła problemów rozwojowych.

Podczas pierwszego wystąpienia w tym panelu studenci Uniwersytetu Rzeszowskiego Karolina Bać i Jakub Chruściel przedstawili genezę, rozwój, perspektywy na przyszłość oraz kluczowe elementy budowy trzech najważniejszych projektów transportowych w Centralnej i Wschodniej Europie. Pierwszym z omawianych projektów był Centralny Port Komunikacyjny w Polsce, planowany do budowy niedaleko Warszawy (nazywany także *Solidarity Transport Hub*), kolejnymi zaś – projekty *Rail Baltica* oraz *Via Carpatia*. Na początku wystąpienia Jakub Chruściel zaznaczył, że Centralny Port Komunikacyjny jest największą planowaną inwestycją w historii Polski, której celem jest zbudowanie przesiadkowego węzła transportowego w centrum kraju, między Warszawą a Łodzią, który zintegruje transport lotniczy, kolejowy i drogowy. Dzięki temu znacząco szybciej oraz łatwiej będzie można podróżować po całej Polsce (np. podróż z Warszawy do Rzeszowa będzie możliwa w niecałe 2,5 godziny).² Następnie prelegent dokładnie opisał proces planowania oraz aktualne wyzwania stojące przed powstaniem Centralnego Portu Komunikacyjnego. Z kolei, Karolina Bać przedstawiła przebieg budowy nowoczesnej drogi kolejowej *Rail Baltica*, która ma połączyć Finlandie, Estonię, Łotwę oraz Litwę z Polską, a następnie z Niemcami.³ Ostatnim z omawianym projektów był *Via Carpatia* łączący Kłajpedę z szeregiem miast europejskich, a na końcu – z greckim miastem Saloniki. Droga ta obejmuje 7 krajów, a sama trasa autostrady będzie miała długość ponad 3000 km.⁴ W podsumowaniu prelegenci przedstawili liczne korzyści z budowy dróg transportowych łączących państwa Europy Środkowej i Wschodniej.

Następnie głos zabral moderujący niniejszy panel doc. Andrey Kinyakin z Uniwersytetu Poczdamskiego. Jego wystąpienie, zatytułowane *The EU "Global Gateway" strategy as competitor to Chinese "Belt and Road" initiative: pros and cons*, stanowiło próbę porównania dwóch koncepcji mających istotne znaczenie geopolityczne dla Europy i Azji. Pierwszą z nich jest opracowana przez Komisję Europejską pod kierunkiem Ursuli von der Leyen strategia *Global Gateway*. Prelegent przedstawił najważniejsze założenia tej europejskiej inicjatywy, podkreślając proliferację wartości uznawanych powszechnie za europejskie oraz demokracji na świecie. Z kolei, *Belt and Road* to chińska inicjatywa mająca na celu rozbudowę infrastruktury oraz przyśpieszenie rozwoju gospodarczego państw skupionych wokół historycznego Jedwabnego Szlaku. W podsumowaniu badacz przedstawił najważniejsze różnice wynikające z obu programów, wskazując jednocześnie na możliwości konkurencyjne Unii Europejskiej i Chin.

Ostatnią prelegentką w drugim anglojęzycznym panelu konferencji była doktorantka Uniwersytetu Warszawskiego Maria Schulders. Tematem jej referatu, zatytułowanego *Public-private partnerships as a means of improving Polish social infrastructure – challenges*

² Zob. szczegóły na oficjalnej stronie internetowej projektu – <http://cpk.pl>

³ Zob. szczegóły na oficjalnej stronie internetowej projektu – <http://www.railbaltica.org>

⁴ Zob. szczegóły na oficjalnej stronie internetowej projektu – <http://www.viacarpatia.eu>

and opportunities, był rozwój partnerstwa publiczno-prywatnego w Polsce na tle innych państw europejskich. Prelegentka wskazała, że obecnie w Polsce potrzebne są inwestycje kapitałowe w wysokości 1,5 mld dolarów, które nie mogą być zrealizowane wyłącznie ze środków budżetowych. Główna teza brzmiała, że partnerstwa publiczno-prywatne w Polsce nie odgrywają znaczącej roli. W podsumowaniu wystąpienia wskazano, że wskaźnik sukcesu realizowanych w ramach partnerstwa publiczno-prywatnego inwestycji w innych państwach europejskich jest znacznie większy niż w Polsce. Przedstawiono także kluczowe różnice strukturalne i administracyjne w budowaniu partnerstw w Polsce oraz w innych państwach.

Trzeci panel pt. *Economic and energy problems in Europe and practical solutions*, dotyczący kwestii ekonomicznych i energetycznych, moderował prof. Yaroslav Zhalilo z Narodowego Instytutu Studiów Strategicznych w Kijowie.

Pierwszy referat w tym panelu zaprezentowała dr Yelena Gordeeva, absolwentka Programu Kirklanda, obecnie reprezentująca Uniwersytet Hasselt w Belgii. Jej prezentacja, zatytułowana *Paris Agreement and Climate Neutrality: the Role for Carbon Forestry Offsets*, dotyczyła sposobu implementacji Porozumienia Paryskiego⁵ oraz neutralności klimatycznej nastawionej na stopniowe odchodzenie od emitowania dwutlenku węgla do atmosfery. W swoim wystąpieniu badaczka przedstawiła rolę sektora AFOLU⁶ w sprawie zwalczania negatywnych zmian klimatu. W podsumowaniu wskazała, że celem *Europejskiego Zielonego Ładu*, zapoczątkowanego w grudniu 2019 r., jest uczynienie z Unii Europejskiej pierwszego na świecie neutralnego klimatycznie kontynentu bez gazów cieplarnianych.

Kolejnym prelegentem był mgr Erwin Metera, członek Stowarzyszenia Absolwentów Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego. Na początku swojego wystąpienia pt. *Prospects for cooperation between the European Union and the hydrocarbon exporting countries of Central Asia* dokonał szczegółowej analizy potencjalnych możliwości eksportu ropy i gazu ziemnego przez państwa Azji Centralnej do Unii Europejskiej. W podsumowaniu przedstawił strategiczne znaczenie poszczególnych krajów azjatyckich, które mogą mieć wpływ na strukturę systemów energetycznych państw UE. Takimi przykładami są Turkmenistan i Kazachstan. Szczegółową analizę na ten temat badacz przedstawił w artykule pt. *Partnership and Cooperation Agreements and the European Union's energy security in the context of Central Asia* opublikowanym w numerze 1/2022 *Przeglądu Europejskiego* (zob. Metera 2022).

Profesor Yaroslav Zhalilo z Narodowego Instytutu Studiów Strategicznych w Kijowie był kolejnym prelegentem. W swoich badaniach zajmował się kwestią współpracy między UE a Ukrainą. Podczas wystąpienia, zatytułowanego *EU-Ukraine relations as a factor of a progress of future Europe*, przedstawił historię relacji między Unią Europejską i Ukrainą, a także wskazał na potencjalne korzyści płynące z członkostwa Ukrainy w Unii Europejskiej.

Jako kolejny zabrał głos docent Serhii Kasian z Uniwersytetu Dniepropietrowska z Ukrainy, absolwent Programu Kirklanda. W swoim referacie, zatytułowanym *Holistic digital marketing and organisation of e-logistic in Ukrainian and Polish business-space*,

⁵ Porozumienie Paryskie (ang. *Paris Agreement*) zostało podpisane na 21 Konferencji ONZ w sprawie zmian klimatu. Zobowiązuje kraje do ograniczenia emisji gazów cieplarnych.

⁶ Od ang. *Agriculture, Forestry and Other Land Use* – sektor rolnictwa, leśnictwa oraz innych użytkowników gruntów.

zajął się kwestią holistycznego zarządzania przedsiębiorstwami. Podstawowym celem wystąpienia było określenie współczesnego stanu przemysłu i opracowanie zaleceń regulujących powstające ryzyka poprzez dywersyfikację i maksymalizację zysku. W podsumowaniu prelegent wskazał, że wykorzystanie nowoczesnych technologii komunikacji marketingowej i logistycznej dla przedsiębiorstw jest bardzo ważne. Badacz zaproponował podejście metodologiczne do oceny kapitału i jakości produkcji przedsiębiorstwa, które bazuje na analizie elementów jakości. Wprowadzenie tego modelu wspomaga poprawę kondycji finansowej i zwiększa stabilność rynku podmiotów biznesu przemysłowego (zob. szerzej: Kasian 2022).

Jeszcze jedna absolwentka Programu Kirklanda, doc. Nadiya Dubrovina, obecnie pracująca na uczelni w Słowacji – Bratislava University of Economics and Management, nie zdążyła połączyć się online i przedstawić swój referat pt. *Development of academic entrepreneurship*, jednak przygotowuje artykuł na ten temat, który w przyszłości można będzie przeczytać na łamach *Przeglądu Europejskiego*.

Ostatnim prelegentem w trzecim anglojęzycznym panelu konferencji była doktorantka Uniwersytetu w Miskolcu (Węgry) Aida Bektasheva, która w swoim referacie pt. *Eurasian Economic Union and the European Union: comparative analysis* dokonała porównania między europejską a euroazjatycką integracją społeczno-polityczną państw. W swojej prezentacji wskazała w pierwszej kolejności na fakt, że ww. modele integracji państw na samym początku powstawały dla realizacji celów ekonomicznych. Polityczne ambicje nie były tak widoczne. W podsumowaniu badaczka stwierdziła, że euroazjatycka integracja obecnie stoi przed podjęciem decyzji, czy w całości lub w części podążać ścieżką europejskiej integracji (zob. szerzej w publikacji przygotowanej przez badaczy z Uniwersytetu w Miskolcu: Kiss et al. 2021).

Ostatni, czwarty panel pt. *Political and security problems in Europe and practical solutions*, dotyczący problemów politycznych i bezpieczeństwa, moderowała dr Paula Wiśniewska z Uniwersytetu Wrocławskiego, ekspertka *Team Europe*.

W pierwszym referacie, zatytułowanym *Cultural Hatred as a Means of Building Political Support: Undemocratic Political Actors and Their Enemies*, prof. Joanna Rak z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza skoncentrowała się na kwestii kulturowej nienawiści jako elementu budowania politycznego poparcia w społeczeństwie w niedemokratycznych reżimach. Podczas wystąpienia przedstawiła wyniki własnych badań wskazujących na zależności w budowaniu politycznego poparcia poprzez strategię kulturowej nienawiści wobec innych (np. obcokrajowców w kontekście kryzysu migracyjnego).

Następnym prelegentem był dr Vasyl Buslenko, absolwent Programu Kirklanda, reprezentujący obecnie Uniwersytet w Łucku. Jego wystąpienie pt. *Influence of the interrelations between power and opposition on democracy in Poland. Selected aspects* dotyczyło współzależności między władzą a opozycją w Polsce. Metodologiczne aspekty swojego badania autor zapoczątkował w 2017 roku na Uniwersytecie Jagiellońskim. Zauważył, że tendencja do umacniania czy osłabiania demokracji w Polsce na tle stabilnego, dychotomicznego układu sił wynika w głównej mierze z gry dwóch najważniejszych sił politycznych – *Prawa i Sprawiedliwości* oraz *Platformy Obywatelskiej*.

Badacz stwierdził, że tradycyjny podział sceny politycznej na lewicę i prawicę jest coraz bardziej teoretyczny. W podsumowaniu wskazał, że dystans między dwoma głównymi aktorami politycznymi nie przyczynił się do tworzenia nowych form władzy, a jedynie do coraz większej polaryzacji elektoratu, co osłabia procesy demokratyczne (zob. szerzej we wcześniejszej publikacji: Nagornyak, Buslenko 2021).

Kolejną prelegentką była studentka Uniwersytetu Warszawskiego Klaudia Cymer. Jej wystąpienie pt. *The rise of Euroscepticism in Poland – the case of Law and Justice Party* dotyczyło wzrastającej pozycji eurosceptycyzmu w Polsce na przykładzie działań podejmowanych przez partię *Prawo i Sprawiedliwość* od 2015 roku. Na początku wystąpienia wskazano, że z powodu trwającego sporu pomiędzy instytucjami unijnymi a rządem *Prawa i Sprawiedliwości* (szerzej – *Zjednoczonej Prawicy*) fala eurosceptycyzmu w Polsce przybrała na sile. Po wygraniu przez *Prawo i Sprawiedliwość* w 2015 roku wyborów parlamentarnych, polski dyskurs polityczny uległ znaczącej zmianie – doszło do coraz częstszego oraz otwartego krytykowania Unii Europejskiej przez przedstawicieli obozu rządzącego. W 2014 roku politycy PiS uważali, że polskie członkostwo w UE powinno być traktowane jako narzędzie do realizacji polskich interesów narodowych, a nie służyć do zakończenia polskiej podmiotowości. W 2019 roku w PiS zauważyli, że UE dąży do progresywnej erozji suwerenności państw europejskich. W podsumowaniu prelegentka wskazała, że pomimo konfliktu pomiędzy polskim rządem a instytucjami UE, znaczna część Polaków nadal uznaje członkostwo w UE za czynnik pozytywny.

Kolejnymi uczestnikami panelu byli mgr Tigran Ohanyan z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, doc. Marta Naychuk-Khrushch z Politechniki Lwowskiej oraz mgr Hovhannes Harutyunyan z Uniwersytetu Warszawskiego. Badacze przedstawili referat dotyczący europejskiej polityki migracyjnej. Na początku wystąpienia skrótowo omówiono historię Porozumienia z Schengen, wskazując na akty prawne umożliwiające przekraczanie granic UE przez obywateli państw trzecich. Przedstawiono również najważniejsze pytania badawcze, na które prelegenci chcieli odpowiedzieć podczas wystąpienia: (1) jakie zmiany nastąpiły w polityce migracyjnej UE w XXI wieku w porównaniu z XX wiekiem oraz (2) jakie są obecnie najważniejsze wyzwania stojące przez europejską polityką migracyjną. W podsumowaniu wskazano, że najważniejszym wyzwaniem polityki migracyjnej UE w ostatnich latach jest zarządzanie napływem migrantów z państw trzecich. Szczegółową analizę na ten temat przedstawiono w artykule współautorskim pt. *Polityka migracyjna Unii Europejskiej i wyzwania ostatnich lat* opublikowanym w numerze 1/2022 *Przeglądu Europejskiego* (zob. Ohanyan et al. 2022). Artykuł stanowi doniosły przykład współpracy absolwenta Programu Kirklanda z międzynarodowym środowiskiem akademickim.

Kolejnym dwóm absolwentom Programu Kirklanda nie udało się potączyć z platformą konferencji z powodów technicznych. Była to doc. Olha Zavadska z National University Ostroh Academy (Ukraina) z referatem *Geopolitical system of Central-Eastern Europe*, a także mgr Harutyun Voskanyan z Uniwersytetu Warszawskiego z referatem *Great Power Management over Nagorno-Karabakh: the Foreign Policy Interests of Russia, Turkey and Iran*. Jednak artykuł H.Voskanyana z interesującą analizą tematu można przeczytać w numerze 1/2022 *Przeglądu Europejskiego* (zob. Voskanyan 2022).

Ostatnim prelegentem paneli tematycznych w języku angielskim był doktorant Uniwersytetu Warszawskiego Cezary Gołędzinowski z referatem pt. *Perception of terrorist threats in contemporary European countries. How does contemporary terrorism affect the observance of basic human rights?* Podczas swojego wystąpienia omówił on najważniejsze prawa i wolności człowieka, które są naruszane podczas działalności operacyjnej służb specjalnych. Przedstawił również przykłady orzecznictwa sądów krajowych i międzynarodowych, które wskazywały na istnienie pewnych niezbędnych standardów prowadzenia działalności operacyjnej przez służby specjalne demokratycznych państw. W podsumowaniu dokonał również odpowiedzi na pytanie, jak współczesne europejskie społeczeństwa postrzegają problem terroryzmu oraz innych zagrożeń dla wolności i podstawowych praw.

Na zakończenie anglojęzycznej części konferencji dr Ksenia Alpern podziękowała uczestnikom i organizatorom konferencji, a także wspomniła, że celem obrad było poszukiwanie rozwiązań aktualnych problemów europejskich, biorąc pod uwagę nasze różne punkty widzenia oraz multidyscyplinarne aspekty paneli tematycznych.

Zakończenie

Uczestnicy zarówno anglojęzycznej, jak i polskojęzycznej części konferencji na pożegnanie powiedzieli o swoich przemyśleniach i wnioskach z dyskusji. *Przegląd Europejski* będzie kontynuować współpracę z absolwentami *Programu Stypendialnego im. Lane'a Kirklanda*, a zorganizowana konferencja pokazała, jak owocna i inspirująca może być ta współpraca.

Sylwia Głuch-Canha – doktorantka na Wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. Zainteresowania naukowe: dyplomacja publiczna, soft power, Unia Europejska.

Sylwia Głuch-Canha – PhD candidate at the Faculty of Political Science and International Relations, University of Warsaw. Research interests: public diplomacy, soft power, European Union.

Cezary Gołędzinowski – doktorant na Wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. Zainteresowania naukowe: percepcja zagrożeń w krajach europejskich, prawa człowieka

Cezary Gołędzinowski – PhD candidate at the Faculty of Political Science and International Relations, University of Warsaw. Research interests: perception of the threats in European countries, human rights.

➔ Bibliografia:

GREGORSKI Mateusz (2019), *Legislative changes regarding unmanned flights as an opportunity for professional empowerment of persons with disabilities*, "Przegląd Europejski", nr 4/2019. DOI: 10.5604/01.3001.0013.7888

- HRYBIUK Olena (2022), *Jakość jako strategia zarządzania szkołą i placówką oświatową*, „Przegląd Europejski”, nr 1/2022. DOI: 10.31338/1641-2478pe.1.22.2
- KASIAN Serhii (2022), *Eurointegration, marketing communication and virtual logistic of Ukrainian and Polish enterprises*, „Przegląd Europejski”, nr 1/2022. DOI: 10.31338/1641-2478pe.1.22.3
- KISS Lilla Nóra, BEKTASHEVA Aida, SZABÓ Balázs (2021), *Eurasian Economic Union: in the European Union's footsteps or on new paths?*, „Przegląd Europejski”, nr 3/2021. DOI: 10.31338/1641-2478pe.3.21.3
- KOSTETSKA Iryna (2022), *Znaczenie funkcjonowania rolniczych grup producenckich w rozwoju obszarów wiejskich Ukrainy*, „Przegląd Europejski”, nr 1/2022. DOI: 10.31338/1641-2478pe.1.22.8
- KOVIASINA Karolina, KUCHERIAVAIA Svetlana (2022), *Co znaczy bycie smart dla europejskiego miasta? Teoria trzech generacji rozwoju Smart City*, „Przegląd Europejski”, nr 1/2022. DOI: 10.31338/1641-2478pe.1.22.1
- KRASNIQI Judita, HAJDARI Labinot, *The impact of COVID-19 pandemic on double marginalisation of women in Kosovo*, „Przegląd Europejski”, nr 4/2021. DOI: 10.31338/1641-2478pe.4.21.7
- KUCHERYAVAYA Elena V. (2017a), *Rola i miejsce organizacji pozarządowych w procesie integracji europejskiej i reformowania UE*, w: M. Witkowska, E. Kuźelewska, R. Potorski, J.F. Czub, E.V. Kucheryavaya, S. Dłuski, *Podmioty integracji europejskiej z perspektywy reformowania Unii Europejskiej*, Warszawa.
- KUCHERYAVAYA Elena V. (2017b), *Rola organizacji pozarządowych we współpracy polsko-rosyjskiej*, w: U. Szymańska, M. Falej, P. Majer (red.), *Organizacje pozarządowe w ujęciu prawno-postulatywnym*, Olsztyn.
- KUCHERYAVAYA Elena (2018), *Rola organizacji pozarządowych w procesie integracji międzynarodowej*, w: M. Kaszuba, M. Stepień, M. Niedbata (red.), *Polska-Rosja. Współczesny świat. Zintegrowany czy zdeintegrowany?*, Warszawa–Siedlce.
- METERA Erwin (2022), *Partnership and Cooperation Agreements and the European Union's energy security in the context of Central Asia*, „Przegląd Europejski”, nr 1/2022. DOI: 10.31338/1641-2478pe.1.22.6
- NAGORNYAK Tetyana, BUSLENKO Vasyl (2021), *Influence of the interrelations between power and opposition on democracy in Poland. Selected aspects*, „Przegląd Europejski”, nr 3/2021. DOI: 10.31338/1641-2478pe.3.21.11
- OHANYAN Tigran, NAYCHUK-KHRUSHCH Marta, HARUTYUNYAN Hovhannes (2022), *Polityka migracyjna Unii Europejskiej i wyzwania ostatnich lat*, „Przegląd Europejski”, nr 1/2022. DOI: 10.31338/1641-2478pe.1.22.7
- VOSKANYAN Harutyun (2022), *Armenia in a Triangle of Great Power Management: Regional competition on the Nagorno-Karabakh conflict*, „Przegląd Europejski”, nr 1/2022. DOI: 10.31338/1641-2478pe.1.22.10
- YATSENKO Arsen, TKESHELASHVILI Irina, HURAK Ihor (2022), *NGOs' development in Ukraine and Georgia: social and political dimensions*, „Przegląd Europejski”, nr 1/2022. DOI: 10.31338/1641-2478pe.1.22.11
- ZAJĄC Grzegorz (2022), *Instytucjonalne i organizacyjne aspekty bezpieczeństwa w portach lotniczych Rzeczypospolitej Polskiej*, „Przegląd Europejski”, nr 2/2022. DOI: 10.31338/1641-2478pe.2.22.5